

ГУРІН О. Ю.

аспірант

(Одеський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.79>

ЗАХИСНИК ЯК ГАРАНТ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПІДОЗРЮВАНОГО ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

В статті розглянуті питання забезпечення прав та законних інтересів під час проведення спеціального досудового розслідування в аспекті реалізації повноважень захисника.

Проаналізовано останні дослідження та публікації за зазначеною тематикою.

Однією з ключових функцій державних інституцій є захист прав потерпілих, інтересів держави та забезпечення невідворотності покарання за правопорушення. У зв'язку з ухиленням підозрюваних від участі у кримінальному провадженні та процесуальних обов'язків, виникає потреба у механізмі спеціального досудового розслідування (in absentia). Ця процедура, передбачена главою 24-1 КПК України, застосовується до осіб, які переховуються від слідства або перебувають на тимчасово окупованій території чи в державі-агресорі.

Одним із фундаментальних принципів кримінального провадження є забезпечення права на захист, що гарантується обов'язковою участю захисника з моменту ухвалення рішення про спеціальне досудове розслідування. Це сприяє змагальності процесу та захисту прав підозрюваних. Законодавство також забезпечує залучення захисника на етапі досудового розслідування.

Проте існують проблеми, зокрема формалізм у діях захисників або відсутність контакту між адвокатом і клієнтом, що унеможлиблює узгодження правової позиції. Це звужує гарантії прав підозрюваних і обвинувачених, особливо за умов заочного провадження.

Для вдосконалення процедури запропоновано доповнити статтю 297-5 КПК, зобов'язавши захисників надсилати процесуальні документи за останнім відомим місцем проживання підозрюваного та інформувати членів його сім'ї. Така зміна підвищить ефективність захисту, ймовірність встановлення контакту між захисником і клієнтом, а також забезпечить дотримання прав підозрюваного.

Ключові слова: досудове розслідування, заочне кримінальне провадження, спеціальне досудове розслідування, захисник.

Hurin O. Yu. Defense officer as a guarantee of respect for the rights and legal interests of the suspect during the conduct of a special pre-trial investigation

The article considers the issues of ensuring rights and legitimate interests during a special pre-trial investigation in terms of exercising the powers of a defense attorney.

The latest research and publications on the topic are analyzed.

One of the key functions of state institutions is to protect the rights of victims, the interests of the state, and ensure the inevitability of punishment for offenses. In connection with the evasion of suspects from participating in criminal proceedings and procedural duties, there is a need for a mechanism for a special pre-trial investigation (in absentia). This procedure, provided for by Chapter 24-1 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, applies to persons who are hiding from the investigation or are in a temporarily occupied territory or in an aggressor state.

One of the fundamental principles of criminal proceedings is ensuring the right to defense, which is guaranteed by the mandatory participation of a defense attorney from the moment the decision on a special pre-trial investigation is made. This contributes to the adversarial nature of the process and the protection of the rights of suspects. The legislation also provides for the involvement of a defense attorney at the stage of the pre-trial investigation.

However, there are problems, in particular, formalism in the actions of defense lawyers or the lack of contact between the lawyer and the client, which makes it impossible to agree on a legal position. This narrows the guarantees of the rights of suspects and accused, especially in the conditions of absentia proceedings.

To improve the procedure, it is proposed to supplement Article 297-5 of the Criminal Procedure Code, obliging defense lawyers to send procedural documents to the suspect's last known place of residence and to inform his family members. Such a change will increase the effectiveness of the defense, the likelihood of establishing contact between the defense lawyer and the client, and also ensure compliance with the suspect's rights.

Key words: *pre-trial investigation, criminal proceedings in absentia, special pre-trial investigation, defense attorney.*

Актуальність теми роботи. За для забезпечення порядку в країні, однією з найважливіших функцій державних інституцій є захист прав потерпілих і інтересів держави, та забезпечення невідворотності покарання для осіб які скоїли правопорушення.

Логічним є той факт, що особи яка вчиняють правопорушення майже завжди не бажають відповідати та нести покарання за свої дії. Багато хто намагається переховуватись від правоохоронних органів.

В зв'язку з чим відсутність правового механізму притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які навмисно ухиляються від участі у кримінальному провадженні шляхом переховування, зловживаючи своїми правами і не виконуючи процесуальних зобов'язань, що фактично призводило до блокування процесу.

Вказана обставина змусила законодавчі інституції різних країн створити процедуру (in absentia), тобто заочне кримінальне провадження, яке в правовому полі нашої країни набуло форми спеціального досудового розслідування.

В той же час варто зазначити, що участь особи в судовому засіданні є однією з ключових засад забезпечення права на справедливий судовий розгляд, що виступає невід'ємною складовою принципу верховенства права. Це положення знаходить своє нормативне закріплення в пункті 3 (с) статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. Відповідно до цього положення, кожна особа, яка обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, наділена правом здійснювати власний захист особисто або за допомогою обраного за власним розсудом адвоката, що гарантує реалізацію права на ефективний захист. [3]

З метою забезпечення належно дотримання прав та законних інтересів осіб відносно яких здійснюється кримінальне провадження, законодавець передбачив обов'язкову участь захисника. Саме захисник покликаний забезпечити змагальність процесу та неухильне дотримання прав та законних інтересів підозрюваного чи обвинуваченого.

В зв'язку з вищезазначеним, саме дослідження функції захисту, вдосконалення правового становища захисника є невід'ємним етапом становлення (in absentia), як форми яка відповідає засадам забезпечення права на справедливий суд.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питання функціонування інституту спеціального досудового розслідування як вітчизняної форми заочного кримінального провадження присвячені роботи Абламського С.С., Алексєєва-Процюк Д.О., Басистої І.В., Верещака О.І., Волобуєва А.Ф., Главюк І.В., Корнієнка М.В., Коперсака Д.В., Лобойко Л.М.,

Михеєнка М.М., Нор В.Т., Пилипчук П.П., Трофименка В.М., Тукієва А.С., Письменного Д.П., Смокова С.М., Татаров О.Ю., Тетерятник Г.К., Торбаса В.М., Удалової Л.Д., Цюприка І.В., Шило О.Г., Шумейко Д.О., та інших.

Аналіз процедури *in absentia* в аспекті міжнародного досвіду здійснювали Нагорнюк-Данилюк О.О., Омельчук Л.В., Коперсака Д.В., Кучинська О.П., Черниченко І.В., Шумейко Д.О. та інші.

Однак варто зазначити, що реформування громадянських інститутів в нашій країні, та виклики які постають через триваючу війну вимагають постійного дослідження та вдосконалення процедури заочного кримінального провадження за для забезпечення неухильного дотримання прав та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Мета статті полягає в дослідженні ролі захисника під час здійснення спеціального досудового розслідування та вдосконалення його функції захисту за для неухильного забезпечення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 7 жовтня 2014 р. № 1689-VII в Україні було запроваджено інститут спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, який передбачено главою 24-1 КПК України. [4]

Відповідно до цього спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні, щодо певної категорії кримінальних правопорушень, стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та, або оголошений у міжнародний розшук.

Факт невикористання підозрюваним наданих йому кримінальним процесуальним законом прав у межах кримінального провадження, в якому він свідомо ухиляється від участі, жодним чином не свідчить про відсутність у цьому провадженні ефективних механізмів гарантування його правового захисту та охорони законних інтересів. Навпаки, дієвість таких гарантій забезпечується як інституційними, так і нормативними засобами, покликаними нейтралізувати можливі наслідки відмови особи від активної участі у процесуальних діях.

Таким чином, неправомірно стверджувати, що проведення спеціального досудового розслідування є невідворотно пов'язаним із порушенням права особи на захист та принципу змагальності сторін. Законодавчі механізми та процесуальні гарантії покликані забезпечити баланс між необхідністю ефективного розслідування та дотриманням фундаментальних прав підозрюваного. [2, с.108]

Відповідно до пункту 8 частини другої статті 52 Кримінального процесуального кодексу України, обов'язкова участь захисника гарантована у кримінальних провадженнях, які стосуються осіб, щодо яких проводиться спеціальне досудове розслідування, або спеціальне судове провадження, починаючи з моменту ухвалення відповідного процесуального рішення. Таким чином, норми кримінального процесуального законодавства України забезпечують залучення захисника не лише на етапі судового розгляду, але й на стадії досудового розслідування, що спрямоване на гарантування належного рівня правового захисту на всіх етапах кримінального провадження.

В той же час, на переконання міжнародної спільноти, здійснення кримінального провадження у заочній формі (*in absentia*) не забезпечує в повному обсязі належних процедурних гарантій для реалізації права на справедливий судовий розгляд, а також не повністю відповідає вимогам дотримання стандартів належної правової процедури. Такий підхід акцентує увагу на ризиках обмеження процесуальних прав осіб, які не беруть безпосередньої участі в судовому процесі. [1]

В зв'язку з чим, обов'язкова участь захисника у кримінальному провадженні є цілком обґрунтованою та виправданою з огляду на те, що забезпечення права на захист належить

до фундаментальних принципів кримінального процесу. Вона слугує важливою державною гарантією реалізації прав і свобод людини та громадянина, закріплених у статті 59, частині другій статті 63, пункті 5 частини другої статті 129 Конституції України. Ця норма також ґрунтується на положеннях міжнародно-правових актів, які є обов'язковими для України, зокрема, статті 11 Загальної декларації прав людини, частини третьої статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, а також частини третьої статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

У світлі зазначеного особливу вагу мають положення частини четвертої статті 46 Кримінального процесуального кодексу України, які наділяють захисника правом користуватися процесуальними можливостями підозрюваного або обвинуваченого, інтереси якого він представляє, за винятком тих процесуальних прав, які можуть бути реалізовані виключно особисто підозрюваним або обвинуваченим. Таким чином, у випадках здійснення спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень фактично весь спектр процесуальних прав підозрюваного чи обвинуваченого, за винятком виключно особистих прав, делегується для реалізації його захиснику.

Прикладом реалізації цих повноважень є частина 2 статті 297-5 КПК «Порядок вручення процесуальних документів підозрюваному при здійсненні спеціального досудового розслідування». Відповідно до неї копії процесуальних документів, що підлягають врученню підозрюваному, надсилаються захиснику.

Варто відзначити, що захисник залучається ще на етапі розгляду клопотання про проведення спеціального досудового розслідування. Так відповідно до частини 1 статті 297-3 КПК «Клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування розглядається слідчим суддею не пізніше десяти днів з дня його надходження до суду за участі особи, яка подала клопотання, та захисника.

Якщо підозрюваний самостійно не залучив захисника, слідчий суддя зобов'язаний вжити необхідних заходів для залучення захисника.»

Слідчий суддя, отримавши клопотання слідчого, погоджене з прокурором, або клопотання прокурора про здійснення спеціального досудового розслідування, ухвалює рішення про залучення захисника. Відповідна ухвала надсилається до Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги із дорученням забезпечити призначення адвоката для здійснення захисту за призначенням та організувати його прибуття у визначений час і місце, зазначені в ухвалі (частина друга статті 49 КПК України).

І в таких випадках можуть виникнути певні складнощі як суб'єктивного так і об'єктивного характеру. Що стосується суб'єктивних аспектів, то завжди може існувати вірогідність формалізму у діях захисника. Що стосується об'єктивних причин у контексті призначення адвоката для підозрюваного за рішенням уповноважених органів нерідко виникають ситуації, за яких захисник, призначений у межах безоплатної правової допомоги, не має змоги встановити контакт із підзахисним. Це, у свою чергу, унеможливує узгодження правової позиції з клієнтом, а також інформування його про процесуальний стан кримінальної справи та характер здійснюваних процесуальних дій. Більш того відсутність можливості погодити процесуальну позицію з клієнтом, може призвести до конфлікту інтересів, різних правових позицій.

Зазначені фактори суттєво звужують гарантії забезпечення прав та законних інтересів підозрюваного чи обвинуваченого в кримінальному провадженні яке здійснюється у формі спеціального досудового розслідування.

На нашу думку, за для нівелювання зазначених негативних факторів, необхідно вдосконалити правовий статус захисника в кримінальному провадженні яке здійснюється у формі спеціального досудового розслідування. І з метою їх вдосконалення вважаємо за доцільне передбачити не тільки реалізацію прав делегованих клієнтом, а і встановлення обов'язків перед клієнтом.

Так наприклад доповнити статтю 297-5 КПК частиною 2-1 такого змісту «Захисник зобов'язаний надсилати наявні в нього процесуальні документи, за останнім відомим місцем

проживання чи перебування підозрюваного, а також повідомляти членів сім'ї, та близьких родичів останнього, при їх наявності.

Вказане доповнення збільшить вірогідність доступу до інформації для забезпечення належного захисту прав та законних інтересів підозрюваного та підвищить ймовірність встановлення взаємодії підозрюваного та захисника за призначенням.

Висновки: Підводячи підсумок варто зазначати, що інститут заочного кримінального провадження є специфічною формою притягнення осіб до відповідальності, який не позбавлений недоліків та ризиків.

Однак на даному етапі розвитку нашої країни, та в призмі повномасштабної війни, яка відбувається в нашій країні, та тієї кількості злочинів, які вчиняються агресором, такий інститут як спеціальне досудове розслідування є необхідним інструментом правоохоронної системи.

В той же час реалізація заочного кримінального провадження створює певні ризики неухильного забезпечення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження. В нівелюванні цих загроз велику роль відіграє захисник, як обов'язковий учасник заочного кримінального провадження. І саме у вдосконаленні його правового статусу, наданні йому додаткових інструментів, а в деякій мірі і обов'язків, надасть можливість належним чином використовувати спеціальне досудове розслідування, як форму заочного кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Абрамський С. Є. Особливості участі захисника у спеціальному досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень. Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики. 2021. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/11069/Osoblyvosti%20uchasti_Ablamskyi_2021.pdf
2. Верещак О.І. Спеціальне досудове розслідування у кримінальному провадженні: дис. ... доктора філософії: 081 - Право. Київ, 2023. 244с.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-17: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>

